

Per Birk Mønsted og Bjarne Rom

»Den nye politiske tænkning« - et produkt af udenrigspolitiske eksperter?¹

De akademiske eksperter fra Videnskabernes Akademi, de såkaldte »Mezhdunarodniki«, har, siden Gorbatjov kom til magten i 1985, i stigende grad deltaget i udformningen af den sovjetiske udenrigspolitik. Tidligere fungerede de udenrigspolitiske eksperter som legitimerer for den førte politik. De seneste 10-15 år har Moskvas »tænkstanke« imidlertid spillet en central rolle ved udarbejdelsen af de koncepter, der ligger til grund for »den nye politiske tænkning«. Mezhdunarodniki's tænketanks-funktion er siden styrket med en tæt rådgivningsfunktion af de udenrigspolitiske beslutningstagere samt i stigende omfang med formel politisk repræsentation. Med Mezhdunarodniki's intensive medvirken i den udenrigspolitiske beslutningsproces i Gorbatjov-årene kan der spores strukturelle lighedstræk med involveringen af udenrigspolitiske eksperter i USA i begyndelsen af 1960'erne.

Sovjetiske initiativer på den verdenspolitiske scene har de seneste år overrasket selv erfarne iagttagere i Vesten. Siden Mikhail S. Gorbatjovs udnævnelse til generalsekretær for Sovjetunionens Kommunistparti (SUKP) i 1985 har konceptet bag USSR's udenrigspolitik ændret sig gradvis. »Den nye politiske tænkning« har som nyt begreb ændret både det teoretiske grundlag for og den politiske beslutningsproces bag Sovjetunionens udenrigspolitik. Specielt har eksperter under Gorbatjov fået en stadig mere synlig rolle, ikke kun indenrigspolitisk, men også udenrigspolitisk, her oftest betegnet som Mezhdunarodniki.

Den russiske betegnelse Mezhdunarodniki kan oversættes med »internationalister«, dvs. eksperter i fremmede lande og internationale relationer. Disse eksperter opererer inden for de sovjetiske bureaukratier og organisationer og er involveret i forberedelsen, implementeringen og legitimeringen af den sovjetiske udenrigspolitik (Eran, 1979: 1-3). Mezhdunarodniki bevæger sig derfor især inden for Centralkomiteens (CK) apparat, de dele af statsadministrationen, der beskæftiger sig med internationale relationer, primært Udenrigsministeriet, Forsvarsministeriet og KGB, samt Videnskabernes Akademi, universiteter og udlandsredaktionerne for såvel de trykte som de elektroniske medier.

På den baggrund er det formålet med denne artikel at analysere den rolle, som udenrigspolitiske eksperter underlagt Videnskabernes Akademi spiller ved udformningen af den sovjetiske udenrigspolitik. Hovedvægten i analysen vil blive lagt på de to betydeligste udenrigspolitiske institutter: USA-CANADA-Instituttet (Institut SSHA i Kanady: ISKAN) siden dets oprettelse i 1968 ledet af Georgi Arbatov samt Institut for Verdensøkonomi og Internationale Relationer (Institut Morovoi Ekonomiki i Mezhdunarodnykh Otnoshenii: IMEMO) i dag ledet af Jevgenij Primakov.

Per Birk Mønsted og Bjarne Rom

»Den nye politiske tænkning« - et produkt af udenrigspolitiske eksperter?¹

De akademiske eksperter fra Videnskabernes Akademi, de såkaldte »Mezhdunarodniki«, har, siden Gorbatjov kom til magten i 1985, i stigende grad deltaget i udformningen af den sovjetiske udenrigspolitik. Tidligere fungerede de udenrigspolitiske eksperter som legitimerer for den førte politik. De seneste 10-15 år har Moskvas »tænkstanke« imidlertid spillet en central rolle ved udarbejdelsen af de koncepter, der ligger til grund for »den nye politiske tænkning«. Mezhdunarodniki's tænketanks-funktion er siden styrket med en tæt rådgivningsfunktion af de udenrigspolitiske beslutningstagere samt i stigende omfang med formel politisk repræsentation. Med Mezhdunarodniki's intensive medvirken i den udenrigspolitiske beslutningsproces i Gorbatjov-årene kan der spores strukturelle lighedstræk med involveringen af udenrigspolitiske eksperter i USA i begyndelsen af 1960'erne.

Sovjetiske initiativer på den verdenspolitiske scene har de seneste år overrasket selv erfarne iagttagere i Vesten. Siden Mikhail S. Gorbatjovs udnævnelse til generalsekretær for Sovjetunionens Kommunistparti (SUKP) i 1985 har konceptet bag USSR's udenrigspolitik ændret sig gradvis. »Den nye politiske tænkning« har som nyt begreb ændret både det teoretiske grundlag for og den politiske beslutningsproces bag Sovjetunionens udenrigspolitik. Specielt har eksperter under Gorbatjov fået en stadig mere synlig rolle, ikke kun indenrigspolitisk, men også udenrigspolitisk, her oftest betegnet som Mezhdunarodniki.

Den russiske betegnelse Mezhdunarodniki kan oversættes med »internationalister«, dvs. eksperter i fremmede lande og internationale relationer. Disse eksperter opererer inden for de sovjetiske bureaukratier og organisationer og er involveret i forberedelsen, implementeringen og legitimeringen af den sovjetiske udenrigspolitik (Eran, 1979: 1-3). Mezhdunarodniki bevæger sig derfor især inden for Centralkomiteens (CK) apparat, de dele af statsadministrationen, der beskæftiger sig med internationale relationer, primært Udenrigsministeriet, Forsvarsministeriet og KGB, samt Videnskabernes Akademi, universiteter og udlandsredaktionerne for såvel de trykte som de elektroniske medier.

På den baggrund er det formålet med denne artikel at analysere den rolle, som udenrigspolitiske eksperter underlagt Videnskabernes Akademi spiller ved udformningen af den sovjetiske udenrigspolitik. Hovedvægten i analysen vil blive lagt på de to betydeligste udenrigspolitiske institutter: USA-CANADA-Instituttet (Institut SSHA i Kanady: ISKAN) siden dets oprettelse i 1968 ledet af Georgi Arbatov samt Institut for Verdensøkonomi og Internationale Relationer (Institut Morovoi Ekonomiki i Mezhdunarodnykh Otnoshenii: IMEMO) i dag ledet af Jevgenij Primakov.

Udgangspunktet for fremstillingen vil være en beskrivelse af de historisk betingede relationer mellem »eksperter« og politiske beslutningstagere i Sovjetunionen. Der vil i denne forbindelse blive givet en oversigt over såvel de formelle som uformelle strukturer, hvori de udenrigspolitiske eksperter agerer. På den baggrund vil det blive vurderet, hvilke holdninger og krav de udenrigspolitiske eksperter tilfører den politiske beslutningsproces, samt hvilken indflydelse de har haft og har på udformningen af den nye sovjetiske udenrigspolitik.

Udenrigspolitik og eksperter. Institutternes oprindelse og udvikling

Mezhdunarodniki er et relativt kendt fænomen i Sovjetunionen, idet et af deres beskæftigelsesområder, udenrigspolitiske forskningsinstitutter, har eksisteret fra sovjetstatens allertidligste barndom. Det første (og indtil 1956 eneste) forskningsinstitut, Institut for Verdensøkonomi og Verdenspolitik (Institut Mirovoi Khozjaistvo i Mirovoi Politiki: IMKMP), blev oprettet i april 1925. I lighed med de forskningsinstitutter, der blev oprettet efter den 20. partikongres i 1956, havde IMKMP tre hovedopgaver: 1) ekspertrådgivning, dvs. rådgivning af politikere på alle niveauer på baggrund af forskning i og indsamling af informationer fra omverdenen; 2) legitimering af regimets udenrigspolitik; samt 3) uddannelse af kvalificerede kadre til brug i bureaukratiet. IMKMP fik en forholdsvis kort levetid, det var stort set inaktivt fra slutningen af 1930'erne og blev endelig nedlagt i 1947. Den virkelige opblomstring for de udenrigspolitiske forskningsinstitutioner kom efter den 20. partikongres, hvor først IMEMO og senere en lang række funktionelt og regionalt definerede forskningsinstitutter blev etableret.

Udviklingen inden for den udenrigspolitiske forskning fortsatte sin fremgang i Khrustjov-æraen, og i løbet af 1970'erne under Brezhnev blev institutternes studier og opgaver mere direkte relateret mod anvendelse i den politiske beslutningsproces. Dette medførte, at institutterne koncentrerede sig om indsamling af oplysninger med henblik på offentliggørelse af videnskabelige artikler i tidsskrifter og ikke mindst ekspertrådgivning. I 1971 præciseredes IMEMO's overordnede formål af Præsidenten for Videnskaberne Akademi, M.V. Keldysh, på følgende måde: »The historical experience shows that, when we know well what is going on around the globe, we can help our Party forecast new processes which develop still quietly in the world« (Eran, 1979: 237). Det skal dog understreges, at forskningsinstitutionernes rolle primært var at indsamle oplysninger og sekundært derudfra forsøge at forudsige, hvad der ville ske i Vesten, hvorimod det på ingen måde var deres opgave at fremsætte nye politiske ideer. En tidligere IMEMO-ansat, M. Voslensky, har formuleret det på den måde, at »Mezhdunarodniki ikke skulle fremsætte nye teser, men kun argumentere for allerede fastslåede meninger, som man formodede ville behage *parti-* (vor understregning) apparatet« (Schneider, 1987: 1). Samtidig blev det fastslået, at IMEMO's »long-range forecasts of social, economic, technological and scientific trends in the West constitute a prerequisite for the elaboration of a plan which determines development priorities in the Soviet economy, technology and science« (Eran, 1979: 239).

Det skal bemærkes, at IMEMO stadig var det »førende« institut, om end USA-CANADA-Instituttet (ISKAN) i årene omkring 1970 fik en stadig større rolle.

ISKAN blev oprettet på foranledning af Brezhnev, der i forbindelse med SALT-forhandlingerne og ikke mindst i den afklarende fase havde brug for et institut, der var på »hans side« og stod bag hans nedrustningsbestræbelser. Der kunne observeres et modsætningsforhold til især Ponomarov og Suslov, der i disse år fremstod som eksponenter for en mere konfrontationssøgende linje over for Vesten. Suslov og Ponomarov havde som ledere af henholdsvis Ideologi-afdelingen og Den internationale Afdeling i Centralkomiteen en markant indflydelse på IMEMO's forskningsmæssige opgaver og målsætninger. Endvidere forstærkedes muligheden for styring af IMEMO af de tætte personlige relationer mellem IMEMO's daværende leder Inozemtsev (IMEMO-leder 1966-83) og Ponomarov/Suslov (Eran, 1979: 240-41). Dette trekløver ændrede IMEMO's rolle fra at være en loyal støtte for politibureau-medlem Mikoyan² og Khrustjov (i dennes regeringsperiode fra 1956-64) til nu at være under indflydelse af Ponomarov og Suslov. Skønt IMEMO undertiden kunne ses som et velvilligt instrument for denne fløj, var Inozemtsev dog stadig en vigtig udenrigspolitisk rådgiver/taleskriver for Brezhnev. En rolle Inozemtsev i stigende grad måtte dele med ISKAN-lederen Arbatov i USA-relaterede spørgsmål. Arbatov var i denne periode en vigtig alliancepartner for Brezhnev, idet Arbatov, der besad en betydelig anseelse som USA-ekspert, skulle være med til at opfylde Brezhnevs udenrigspolitiske ambitioner om en aftale med USA (SALT-1), der ville traktatfæste den militære paritet mellem USSR og USA. Arbatovs interesse i at støtte Brezhnevs politiske kurs kan ses i relation til det forhold, at ISKAN som institution formentlig blev oprettet på initiativ af Brezhnev til at støtte hans linje i SALT-processen og détente i det hele taget. Arbatov kunne som leder af ISKAN kun være interesseret i at støtte en politik, der krævede institutionens ekspertise. Hvorvidt det er ISKAN som institution eller i kraft af Arbatovs personlige anseelse og autoritet i USA-spørgsmål samt dennes tætte kontakter til den politiske ledelse, der gør, at ISKAN fik en central placering i udformningen af den sovjetiske SALT-politik, er umuligt entydigt at fastslå. Dette analyseproblem er også aktuelt i dag, når IMEMO's og ISKAN's grad af indflydelse skal måles og analyseres.

Forskningsinstitutternes omfang, strukturer og placering i dag

Resultatet af den beskrevne udvikling er, at der i dag under Videnskabernes Akademi eksisterer en række civile forskningsinstitutioner med hvert sit geografiske eller funktionelle hovedområde. Med 900 ansatte, heraf godt 700 heltids-forskere, er IMEMO i dag ikke blot det største, men også det eneste forskningsinstitut, der både er globalt-dækkende og funktionelt bredest funderet. Således består IMEMO i dag af 16 afdelinger, hvoraf seks kan siges at være oprettet efter geografiske kriterier, de øvrige efter mere funktionelle opdelingsprincipper. ISKAN har til sammenligning cirka 280 medarbejdere, hvoraf lidt over 200 er videnskabelige medarbejdere. ISKAN er opdelt i seks afdelinger, hvoraf de fem udelukkende fokuserer på USA, og ISKAN besidder egen repræsentation i Washington. Inden for de sidste 20-25 år er der endvidere etableret en lang række hovedsageligt geografisk baserede institutter under Videnskabernes Akademi: Institut for Orientaliske Studier (IOS dækker det meste af Asien og Mellemøsten), Institut for

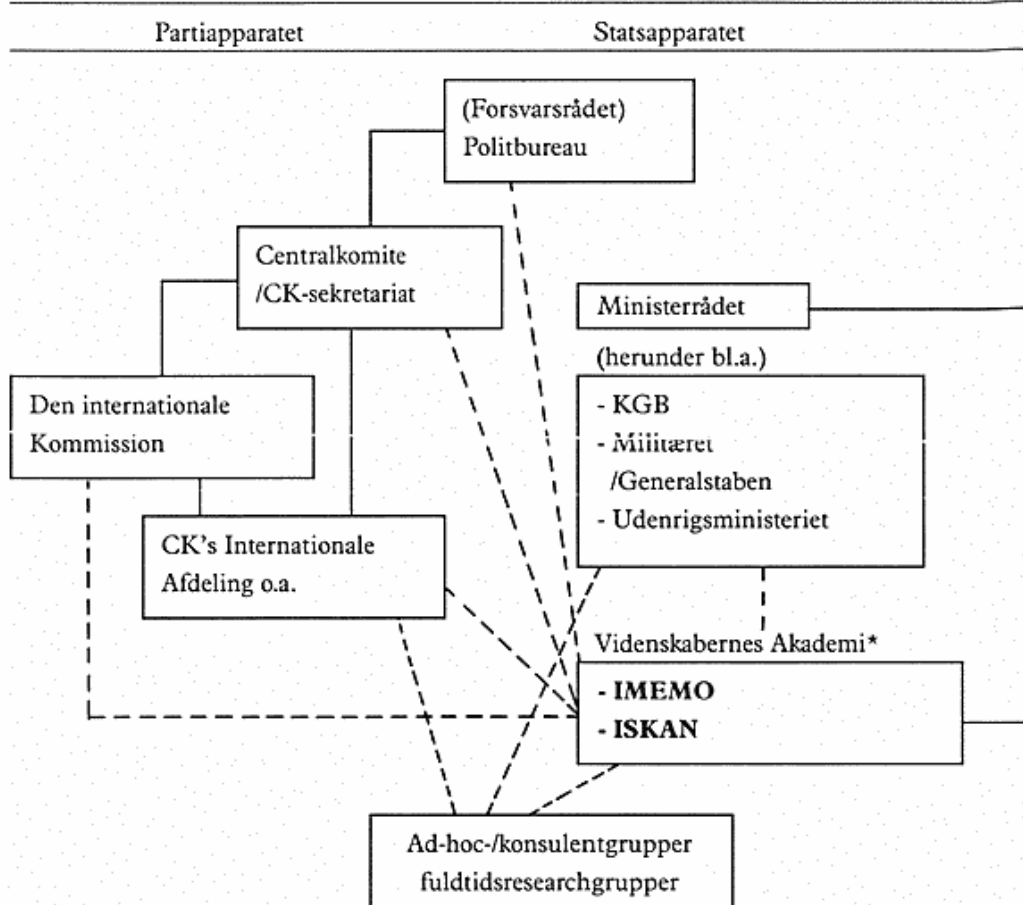
Fjernøsten (fokuserer primært på Kina), Institut for Afrikanske Studier, Institut for Latinamerikanske Studier (dækkende Karibien, Mellem- og Sydamerika), Institut for det Verdenssocialistiske Systems Økonomi analyserer udviklingen i COMECON-landene i Østeuropa – omtales ofte som »COMECON-Institut-tet«) samt det nyligt oprettede Institut for Europæiske Studier (IES dækker både Vest- og Østeuropa). Institut for Den internationale Arbejderbevægelse (IMRD) dækker problemstillinger, der er knyttet til den internationale arbejderbevægelse og er således etableret efter mere funktionelle opdelingsprincipper.³ De enkelte forskningsinstitutter er formelt set placeret under Videnskabernes Akademi, men har dog vidtforenede berøringsflader med alle dele af det udenrigspoliti-ske beslutningshierarki, både i forhold til parti- og statsapparatet.

Den udenrigspolitiske informations- og beslutningsstruktur samles i toppen omkring Politbureauet. Herunder fungerer Centralkomiteen (CK) og dets departementer, især Den internationale Afdeling, blandt andet som partiapparatets organer til indsamling af oplysninger (Spaulding, 1986; Kitrinov, 1984). Den internationale Afdeling får sine informationer fra en lang række kanaler. Ud over egne eksperter forskning indhentes der informationer og analyser fra Udenrigs- og Forsvarsministeriet, KGB, Generaistaben og de udenrigspolitiske institutioner under Videnskabernes Akademi, herunder IMEMO og ISKAN.

Både Politbureauet og Centralkomiteen får dog en hel del informationer, der vedrører udenrigspolitiske forhold, uden om Den internationale Afdeling. Dette sker såvel gennem direkte personlige kontakter med udenrigspolitiske eksperter som gennem analyser foretaget af ad-hoc-udvalg bestående af højtstående eksperter fra flere af de ovennævnte organer. Eksempelvis blev der under SALT-I-forhandlingerne nedsat sådanne grupper, hvor IMEMO- og ISKAN-eksperter deltog (Wolfe, 1975), ligesom ISKAN's leder Arbatov under forhandlingerne har fungeret som en vigtig personlig rådgiver for Brezhnev. Disse informationsstrømme kan siges at have en mere uformel karakter.

På den 19. partikonference i juni 1988 blev der endvidere etableret seks kommissioner mellem Centralkomiteen og CK-afdelinger, der ligeledes har mulighed for at indhente oplysninger fra de respektive organer. En af disse, Den internationale Kommission, der består af 15-20 CK-medlemmer, foretager mere generelle og principielle diskussioner af udenrigspolitiske problemstillinger. Hvor Den internationale Kommission således besidder en mere fremadskuende og overordnet funktion, der dog endnu søger sin fuldstændige »modus operandus«, arbejder eksempelvis Den internationale Afdeling med sagsbehandling og det mere forberedende/research-mæssige arbejde. Den internationale Afdeling opfylder i forhold til Den internationale Kommission rollen som dets sekretariat. Hvilken betydning Den internationale Kommission har for Mezhdunarodniki's input til den øverste politiske ledelse er det endnu for tidligt at udtale sig sikkert om.⁴ Dog kan det fastslås, at Den internationale Kommission er under direkte ledelse af A. Jakovlev, der har tætte kontakter til den analytiske og forskningsmæssige verden. Den formelle udenrigspolitiske informations- og beslutningsstruktur er i følgende figur 1 søgt sammenfattet med de mere uformelle informationsstrømme:

Figur 1. Den udenrigspolitiske informations- og beslutningsstruktur

De fuldt optrukne linjer anskueliggør den formelle informationsstruktur (og dermed det formelle kommando-system). De stiplede linjer markerer den mere uformelle informationsstruktur mellem forskningsinstitutionerne og de mere formelle udenrigspolitiske aktører. Disse interaktioner i figuren viser kun de udenrigspolitiske institutters uformelle interaktioner og ikke eventuelle andre uformelle kontakter, der måtte være mellem de øvrige aktører.

* Videnskabernes Akademi er formelt underlagt Ministerrådet (Ruble, 1978, og 1981).

Informations- og beslutningsstrukturen giver de udenrigspolitiske forskningsinstitutter under Videnskabernes Akademi to indflydelsesmuligheder: For det første den formelle informationsstrøm, der sker via bestilte forskningsopgaver fra andre udenrigspolitiske institutioner, og den mere diffuse holdningsrelaterede påvirkning, der sker igennem analyser, artikler og lignende, der offentliggøres i diverse videnskabelige tidsskrifter eller fag- og dagblade (Fortescue, 1986). Hvorvidt disse kanaler giver Mezhdunarodniki et indflydelsespotentiale over for de øverste beslutningstagere kan naturligvis ikke påvises direkte, men det er herigennem den »professionelle« indsigt kan dokumenteres, og argumenter kan præsenteres. »Man opdages« af den politiske ledelse som nyttig og indsigtfuld – med de indflydelsesmuligheder dette måtte give.

For det andet har institutlederens og højtstående medarbejderes forhold og forbindelser til de udenrigspolitiske beslutningstagere lige siden IMKMP's barndom haft væsentlig betydning for disse Mezhdunarodniki's indflydelsespotentiale som ovenfor beskrevet med duoen Brezhnev/Arbatov og trekløveret Suslov/Ponomarov/Inozemtsev.

»Den nye udenrigspolitiske tænkning« og forskningsinstitutionerne

Opfattelsen og diskussionerne af, hvordan USSR skal agere over for USA, har været et nøgletema hos gruppen af udenrigspolitiske eksperter i USSR fra begyndelsen af 1970'erne (Griffiths, 1984: 3-50). Spiren til en ny udenrigspolitisk tænkning kan spores tilbage til en analyse udarbejdet af blandt andet ISKAN-lederen Arbatov i 1970 (Arbatov, 1970). Denne analyse fastslår blandt andet, at en »realistisk« tankegang har fået en stærkere indflydelse på USA's politik. Dette implicerer, at idet USSR betragtes som en ligeværdig konkurrent, må USA bevæge sig mod en periode med formindsket konfrontation med USSR, hvorfor risikoen for en nuklear konfrontation formindskes.

Efter SALT-1-aftalens ratificering i maj 1972 udvider Arbatov tankegangen til, at der endog er tale om »en sfære af sammenfaldende interesser« mellem USSR og USA,⁵ der tillige måtte give udslag i en ny udenrigspolitisk tilgang i USSR. En tilgang, der ifølge Arbatov ud over en reduktion af truslen for en atomkrig for det første måtte omfatte en reduktion af forsvarsudgifternes byrde på den sovjetiske økonomi og for det andet skabelsen af et udenrigspolitisk klima, der kunne forbedre den økonomiske og politiske udvikling i USSR i retning af en forbedret levestandard og »socialistisk demokrati« (Arbatov, 1974).

Fra midten af 1970'erne hæmmes en videreudvikling af ovennævnte syn på USA og på USSR's udenrigspolitik i den sovjetiske vestforskning af det forværrede supermagtsforhold. I begyndelsen af 1980'erne får Arbatovs approach imidlertid en »renæssance« forårsaget af udviklingen i det internationale politiske system (Lynch, 1989) og i Sovjetunionen internt (se Ole Nørgaards artikel).

Alligevel kan der nogle år forinden med bogen »Path of Europe« (1978) af Daniel Proektor, en forholdsvis ukendt IMEMO-seniorforsker, tidligere oberst i hæren og professor på Den røde Hærs Militærakademi i Frunze (Cobb, 1987: 56), spores de første tøbrud i forhold til det herskende bipolar verdenssyn. På trods af et stigende modsætningsforhold mellem Øst og Vest understreger Proektor nødvendigheden af en opnåelse af en virkelig »militær détente« i Europa. Dette skulle ske via en omgående nedskæring af både de nukleare og konventionelle styrker på begge sider i Europa. En traktatlignende aftale skulle udelukke magtanvendelse som konfliktløsning samt etablere en større »tillid« og grad af samarbejde mellem de to militærblokke. I de afspændingsmæssige tiltag og tillidsskabende foranstaltninger i Europa, der siden delvist er fastlagt i slutakten på CSCE-konferencen (Conference on Security and Confidence Building Measures in Europe) i Stockholm i september 1986, anes (militære) elementer af Gorbatsjovs »Fælles europæiske Hus«.

I 1984 udarbejder de to Mezhdunarodniki Anatolij Gromyko og Vladimir Lomejko med bogen »Ny Tænkning i Atomets Århundrede« (1984) en ny samlet

ramme for den sovjetiske udenrigspolitik.⁶ Med baggrund i ovennævnte analyser og ræsonnementer opstilles teser om blandt andet en interdependent verden og et skæbnefællesskab i en nuklear virkelighed, hvor politiske løsninger fremfor militære er nødvendige for menneskehedens samlede overlevelse. Teser, der i sit overordnede perspektiv er identisk med Gorbatsjovs politiske koncept formuleret i »den nye politiske tænkning«.

Siden marts 1985 har forskerne primært arbejdet med at udfylde disse udstukne begrebmæssige rammer. Ud over en kritik af Brezhnev-tidens udenrigspolitiske adfærd ligger hovedvægten i de mange offentliggjorte artikler fra Mezhdunarodniki på en analyse af de generelle udviklingslinjer i verdenssamfundet (eksempler: Associated Press, 1988; Checkel, 1987; Meyer, 1988; Snyder, 1987/88; Hough, 1986) samt under indtryk heraf på udarbejdelsen af konkrete politiske løsningsmodeller. Indholdsmæssigt bevæger de udenrigspolitiske eksperter sig i dag på områder, der blot før ganske få år siden var forbeholdt militæret og dets eksperter (Clarke, 1988). Mezhdunarodniki's analyser omfatter i dag således forsvarsmæssige områder som »det umulige i at føre en atomkrig«, »Vestens ikke-aggressive adfærd« (modsat den tidligere imperialisme-opfattelse) samt omlægelse af forsvaret til et »ikke-offensivt forsvar« (Arbatov, 1988; Primakov, 1987; Proektor, 1988; Kokoshin, 1988; Zhurkin, Karaganov og Kortunov, 1987). På sidstnævnte område, der behandler hele problemstillingen omkring »tilstrækkeligt forsvar«, gør de civile Mezhdunarodniki sig til talsmænd for ensidige sovjetiske nedskæringer samt for en strukturel omlægning af Den røde Hær i defensiv retning. Mezhdunarodniki udfordrer hermed militæret på dets enemærker både ved at deltage i udviklingen af nye militærdoktriner og ved specifikt at diskutere de enkelte våbentypers indpasning i en fremtidig defensiv struktur.⁷

En nylig offentliggjort meningsmåling blandt 1200 udenrigspolitiske eksperter, der repræsenterer størstedelen af de institutioner, der deltager i formuleringen og implementeringen af den sovjetiske udenrigspolitik, synes at bekræfte en bred opbakning bag konceptet om Gorbatsjovs »nye politiske tænkning«. Undersøgelsen blotgør således en klar støtte til et »tilstrækkeligt forsvar«, idet kun 17 pct. giver udtryk for, at det mest anvendelige middel til at sikre USSR's sikkerhed er de (politisk-) militære, mens hovedparten giver udtryk for, at politiske/økonomiske midler er mest anvendelige (52 pct./46 pct.). Dette er et markant brud med Brezhnev-tidens sikkerhedspolitiske prioriteringer. Også hvad angår de overordnede udenrigspolitiske målsætninger kan der iagttages holdningstilkendegivelser, der gør op med det traditionelle bipolar verdenssyn. 43 pct. mener, at andre politiske problemer i verden vil få en højere prioritet end det sovjetisk-amerikanske forhold, og 77 pct. mener, at USSR's primære udenrigspolitiske mål vil være at hindre en atomkrig. Tilsvarende svarer kun 7 pct., at det er USSR's primære udenrigspolitiske målsætning at udbrede socialisme i verden (Mel'vil' og Nikitin, 1989).

»Den nye politiske tænkning« er således resultatet af en kumulativ proces i den forskningsmæssige og analytiske verden. En proces, der allerede tog sin begyndelse i starten af 1970'erne, men som først med Gorbatsjovs magtovertagelse i 1985 bliver gjort til officiel udenrigspolitisk koncept. Kredsen af udenrigspoliti-

ske eksperter har udfyldt disse rammer, mens Gorbatjov har tilskyndet hertil og efter 1985 gjort konceptet politisk legitimt.

Politisk repræsentation

Skal man vurdere de udenrigspolitiske eksperters aktuelle betydning i den udenrigspolitiske beslutningsproces, kan et udgangspunkt være at se på deres repræsentation i de formelle og uformelle organer, der omgiver beslutningstagerne. Udnævnelsen af IMEMO-leder Inozemtsev (1971) og ISKAN-leder Arbatov (1976) som CK-kandidatmedlemmer kan tolkes som en første og betydelig anerkendelse af vestforskningsinstitutternes hidtidige arbejde. Disse udnævnelser og den senere (1981) udnævnelse af begge ledere til fuldgældige CK-medlemmer er skelsættende begivenheder for den udenrigspolitiske forskning i Sovjetunionen. Denne dobbeltrolle som både institutleder og indehaver af relativt vigtige partiposter kan imidlertid have to konsekvenser:

- 1) dels opnås en direkte adgang til de fora, hvori de væsentlige politiske diskussioner foregår. Dette kan betragtes som en afspejling af den vigtighed, man fra politisk side tillægger forskningsinstitutternes arbejde
- 2) dels kan dobbeltrollen give partiet mulighed for mere direkte at følge med i, hvad der rører sig i institutterne.

I de seneste år har Mezhdunarodniki imidlertid opnået endnu mere omfattende politisk repræsentation.

Den kendsgerning, at enkelte fremtrædende Mezhdunarodniki har opnået en central placering i politbureauet, i Centralkomiteen og dets apparat, i Den øverste Sovjet, i Generalsekretærens Personlige Stab og endvidere som uofficielle personlige rådgivere for Gorbatjov, har givet større adgang og indflydelsespotentialer for forskningsinstitutterne og Mezhdunarodniki på alle niveauer. Det er i den forbindelse rimeligt at antage, at de højtplacerede Mezhdunarodniki formentlig er mere positive og i det hele taget mere bevidste om den betydning, forskningsinstitutternes arbejde har i den udenrigspolitiske beslutningsproces. En opfattelse, der bestyrkes ved samtaler med højtstående Mezhdunarodniki.

En af de mest direkte forbindelser mellem den udenrigspolitiske forskning og den politiske ledelse er det fremtrædende politbureauemedlem Alexander Jakovlev (Bartel, 1988). Med Andropovs billigelse hentede Gorbatjov i 1983 Jakovlev tilbage fra en ambassadørpost i Canada til Moskva som leder af IMEMO (fra oktober 1983 til juli 1985). Siden har Jakovlev haft en kometagtig karriere, der i dag placerer ham som et ledende medlem af Politbureauet og som leder af Den internationale Kommission. Den seneste omrokering i partiapparatet (20. september 1989) har endvidere givet plads til den nuværende leder af IMEMO, Jevgenij Primakov, som kandidatmedlem i Politbureauet (Rahr, 1989). Sammenholdes dette med Primakovs ny erhvervede positioner som henholdsvis fuldgældigt CK-medlem og som formand for Unionskammeret i Den øverste Sovjet (3. juni 1989) samt Jakovlevs centrale placering, synliggøres meget stærke personkontakter mellem de udenrigspolitiske forskningsinstitutioner og den politiske ledelse. Disse kontakter har for det første øget kendskabet til og respekten for den udenrigspolitiske tænkning, der hersker på forskningsinstitutterne, og for det andet

skabt en direkte adgang til og deltagelse i den udenrigspolitiske beslutningsproces. Mezhdunarodniki's oprindeligt noget svage rådgivningsfunktion har dermed fået en hel anden og mere central betydning for den sovjetiske udenrigspolitik i dag.

Foruden disse fremtrædende repræsentanter for gruppen af udenrigspolitiske eksperter er det muligt at identificere repræsentanter fra gruppen i en række andre væsentlige organer. Således er 80 pct. af CK's Internationale Afdelings forskningsmæssige medarbejdere i dag nye, udpeget af A. Jakovlev, der har rekrutteret hovedparten heraf fra »Moskvas tænketanke« og primært fra IMEMO og ISKAN (Teague, 1989: 10-11). Siden SALT-1-forhandlingernes start kan det med sikkerhed fastslås, at IMEMO og ISKAN deltager i diverse ad-hoc-udvalg etableret på tværs af de udenrigspolitiske institutioner (Udenrigs- og Forsvarsministeriet, Centralkomiteens Internationale Afdeling, KGB, Generalstaben og Videnskabernes Akademi, herunder blandt andet IMEMO og ISKAN (Wolfe, 1975). Deltagelsen i disse ad-hoc-udvalg har givet institutterne en hidtil uset mulighed for at påvirke udvalgenes beslutningsoplæg til den øverste politiske ledelse. En tilsvarende mulighed gives ved de meget hyppigt afholdte seminarer med deltagere fra ovennævnte institutioner. Samtidig har IMEMO og ISKAN skabt kontakter af en mere uformel karakter til ovennævnte aktører. Kontakter, der i andre sammenhænge kan være værdifulde, og som kan udbrede et gensidigt kendskab til de forskellige udenrigspolitiske aktørers perceptioner og holdninger. Herudover findes der i Gorbatsjovs personlige sekretariat tre udenrigspolitiske rådgivere, de såkaldte »Pomoshchniki« (hjælpere/assistenter), A. Chernjaev, G. Shakhnazarov og V. Gusenkov, alle med tætte relationer til forskningsinstitutionerne (Rahr, 1988; Tatu, 1989).

På Gorbatsjovs udlandsrejser deltager Mezhdunarodniki i vid udstrækning som uformelle rådgivere. Specielt i forbindelse med topmøderne mellem USSR og USA har der på sovjetisk side deltaget forskellige eksperter i baggrundsgrupper, der under forhandlingerne analyserer forslag og problemer, der er kommet på forhandlingsbordet. Endvidere udarbejder disse baggrundsgrupper, undertiden betegnet som »mobile tænketanke«, ofte nye forslag og fælles beslutningsoplæg. IMEMO-leder Primakov deltog for eksempel under topmøderne med Reagan i Kina maj 1989, i Bonn juli 1989, mens ISKAN-leder Arbatov har deltaget i topmøderne mellem USA og USSR seneste på Malta i december 1989. Lederen af Europainstituttet, V. V. Zhurkin, var medlem af gruppen af »assistenter«/udenrigspolitiske eksperter, som fungerede som baggrundsgruppe for den officielle delegation på Malta-topmødet. Ud over Arbatov og Zhurkin deltog Mezhdunarodniki som Vasilev (Afrika-instituttet), Kislov (leder af IMEMO's afdeling for »Freds- og Nedrustningsforskning«) og Shenayev (leder af IMEMO's »Center for Vesteuropæiske Studier«).⁸

I overensstemmelse med den fordeling, der er blevet tildelt offentlige og professionelle organisationer i Folkekongressen (325 ud af 2250), har Videnskabernes Akademi (herunder IMEMO og ISKAN) af de 325 medlemmer fået tildelt 30, dvs. godt 10 pct. (Yasmann, 1989). Det er imidlertid endnu uvist, hvilken betydning og kompetence Folkekongressen har på det udenrigspolitiske område. Lige-

ledes er det uvist, hvordan Videnskabernes Akademis Præsidium har fordelt kvoten til Folkekongressen mellem dets enkelte institutioner og fagområder.

Forskningsinstitutternes rolle i dag

Den traditionelle tredeling af blandt andet IMEMO's og ISKAN's arbejdsfunktioner synes i 1980'erne at udvandes. Opgaver som »kadretræning« og »legitimering af regimets udenrigspolitik« er om ikke helt fjernet fra institutternes funktionsområde, så trådt kraftigt i baggrunden. »Ekspertrådgivningen« er blevet det centrale opgavefelt, men med et helt andet sigte end tidligere. Nedenstående udsagn fra afdelingsleder på IMEMO, professor Lev Voronkov, indikerer dette skifte:

(Mezhdunarodniki's) ... »opgave i dag er ikke at afbilde, hvad der sker ved forhandlingsbordet, men at gå forud for politikerne både teoretisk og ved at udstikke de generelle udviklingslinjer i verdenssamfundet og herudfra udarbejde konkrete politiske løsningsmodeller« (interview med forfatterne i Moskva, april 1988).

Denne holdning markerer et tydeligt skifte i forhold til tidligere tiders »ekspertrådgivning«, der kun havde til formål at udforske udviklingen og hændelser i Vesten og udvikle nye argumenter til allerede politisk fastsatte synspunkter. Andre interviews synes at bekræfte denne tendens.

Betragtes udelukkende den formelle udenrigspolitiske beslutningsstruktur (jf. figur 1), har både IMEMO og ISKAN imidlertid et ringe indflydelsespotential. Institutionerne er underlagt Videnskabernes Akademi og er begge placeret et godt stykke fra de øverste udenrigspolitiske beslutningsorganer. Institutternes informationsformidling, muligheden for direkte adgang til de øverste beslutende organer og den potentielle indflydelse på den politiske beslutningstagen er tilsvarende svær. IMEMO og ISKAN er formelt henvist til at gå den »tunge og sårbare« vej igennem det formelle kommandosystem. »Tung«, fordi det vil tage uforholdsmæssig megen tid at skulle igennem flere beslutningslag, og »sårbar«, idet hver af disse lag udgør et filter for IMEMO- og ISKAN-kontakten videre op i beslutningshierarkiet. Skal vi på den baggrund vurdere institutternes indflydelse, er det som beskrevet de uformelle kanaler, der er de centrale. I de sidste godt 20 år har en anden og mere subtil forbindelseskanal mellem forskningsinstitutterne og de øverste udenrigspolitiske beslutningsorganer udviklet sig. Denne kanal udgøres af uformelle personlige kontakter mellem højtstående medarbejdere, især institutlederne hos IMEMO og ISKAN, og de centrale udenrigspolitiske beslutningstagere i henholdsvis Politbureauet og Centralkomite-apparatet. Mezhdunarodniki's adgangs- og indflydelsespotential er herved blevet mere reel og væsentligt styrket under Gorbatjovlederskabet.

Eksperternes ændrede status. Forsøg på en forklaring

Men hvad er forklaringen på, at Mezhdunarodniki de senere år tilsyneladende har fået en større rolle i formuleringen af sovjetisk udenrigspolitik? Hvorfor har de opnået en position, der synes erhvervet på bekostning af traditionelle udenrigspolitiske rådgivere og her især de militære eksperter?

Som udgangspunkt for en forklaring kan drages en parallel til udviklingen i USA i begyndelsen af 1960'erne. Her gled militærets repræsentanter, professionelle diplomater, politisk udnævnte personer og »traditionelle tekniske« eksperter (herunder atomfysikere) ud i periferien af den nærmeste rådgivningskreds for de udenrigspolitiske beslutningstagere under Kennedy-administrationen. I stedet indtog »strategi-(videnskabelige)-eksperter« (økonomer, sociologer og politiske systemanalytikere) den nærmeste rådgivende rolle (Schooler, 1971: 194-196). Denne nye centrale rådgivningsgruppes bidrag til de politiske beslutningstagere foranledigede en politisk substansfornyelse blandt andet på det militære område i form af udviklingen af »counter-force«-doktrinen, »flexible-response«-strategien samt nye målemetoder i våbenkontroløjemed. Der skete også væsentlige forandringer i den udenrigspolitiske beslutningsproces, herunder introduktion af systemanalyser, »comprehensive-planning«, spilteori, konfliktstudier, krise- og krigssimuleringer, økonomiske budgetstyringsmodeller (rammestyring) i stedet for det tidligere ofte stramme budgetloft og enkeltsgstilgang i den politiske beslutningsproces (Schooler, 1971: 195-98 og 225-26). Herved udstyredes de udenrigspolitiske beslutningstagere med et analyseapparat, der gav mulighed for at se verden i et større og mere sammenhængende perspektiv samt på systematisk vis at få fordele og ulemper ved sikkerhedspolitiske målsætninger analyseret og vurderet.

Baggrunden var, at den massive gengældelsesstrategi »MAD« (Mutual Assured Destruction) fra 1953 af den nye udenrigs- og sikkerhedspolitiske ledelse i årene omkring 1960 erkendtes at være utidssvarende. Den nye ledelse (Kennedy og forsvarsminister McNamara) erkendte efter Sputnik-chokene, at en nye fase måtte tage sin begyndelse i supermagtsforholdet, idet USA ikke længere havde overvægt på det atomvåben-teknologiske område, hvilket var forudsætningen bag hele MAD-strategien. En strategisk paritet – eller ny »balance« – mellem supermagterne var den nye virkelighed, og der krævedes derfor også en ny politik. Det var på den baggrund de »strategi-(videnskabelige)-eksperter« blev inddraget og medvirkede til at ændre den amerikanske forsvarsdoktrin. Parallelt hermed var det Reagans lancering af SDI i marts 1983 og hermed udsigterne til et nyt byrdefuldt våbenkapløb for at opretholde den strategiske paritet (Lynch, 1989: 41), der gjorde, at den nye sovjetiske ledelse erkendte, at den hidtidige udenrigspolitiske linje var blevet uholdbar. Den nye udfordring krævede, som i USA i 1960'erne, en ny politik. Under udsigterne til et fungerende amerikansk SDI-projekt søgtes den herskende militær-doktrin under stærk indflydelse af Mezhdunarodniki ændret til blandt andet »tilstrækkeligt forsvar« og dermed en de facto nedskæring af det militære potentiale.

Såvel i USA i begyndelsen af 1960'erne som i Sovjetunionen i dag er det således strukturelle (eller perciperede strukturelle) ændringer i det internationale system, der bevæger de politiske ledere til at søge alternative rådgivere. I begge tilfælde havde den hidtidige politik været tæt knyttet til stærke bureaukratiske (og især militære) interesser i det udenrigspolitiske beslutningssystem. En ny politik krævede nye eksperter. I USA kom de »strategi-(videnskabelige)-eksperter« til at spille den rolle, i Sovjetunionen Mezhdunarodniki'erne.

Påvirkningen af de politiske beslutningstagere har dog næppe været entydige i hverken USA eller USSR. Inden bidragene modtages af de udenrigs- og sikkerhedspolitiske beslutningstagere, har de været genstand for en »bargaining rather than reasoning« mellem de enkelte ekspertgrupper (Schooler, 1971: 191). Dette forhold kan i dag konstateres i USSR gennem de ovenfor omtalte fælles konsultationer, såvel ved seminarer som i ad-hoc-udvalg, mellem de udenrigspolitiske institutioners eksperter.

Konklusion og perspektiver

Ovenfor er beskrevet, hvorledes gruppen af udenrigspolitiske eksperter, Mezhdunarodniki', set såvel som individer som repræsentanter for store forskningsinstitutioner, er kommet til at spille en synlig og formodentlig vigtig rolle ved udformningen og implementeringen af Sovjetunionens nye udenrigspolitik. Det er en udvikling, der kan ses som den politiske ledelses behov for en alternativ ekspertise under betingelser, hvor den hidtidige politik viste sig ikke mere at kunne realisere de politiske målsætninger. De indenrigspolitiske interesser og den traditionelle rådgivning, der var knyttet til disse interesser, var ikke længere anvendelige. I den henseende har Gorbatjov anvendt samme fremgangsmåde, som da John F. Kennedy ændrede USA's forsvarsdoktrin i begyndelsen af 1960'erne.

I hvilket omfang Mezhdunarodniki'ernes placering i det udenrigspolitiske beslutningssystem kan ses som en permanent ændring, er naturligvis et andet spørgsmål. Der er ingen tvivl om, at gruppen af udenrigspolitiske eksperter, og de institutioner de repræsenterer, fremover vil kæmpe for at bevare deres nuværende position. Den politiske struktur giver imidlertid i dag ingen garanti for, at andre interesser/aktører ikke kan få overtaget og dermed fjerne Gorbatjov og hans allierede. Om Mezhdunarodniki vil forsvinde fra den politiske rådgivningskreds på samme måde, som det i en periode skete i USA med de videnskabelige eksperter, er vanskeligt at sige. Dog forekommer det, at de udenrigspolitiske eksperter i Sovjetunionen i dobbeltrollen som både forskere og politikere besidder en mere fast forankret indflydelsesposition i den udenrigspolitiske beslutningsproces, end tilfældet har været for de »strategi-(videnskabelige)-eksperter« i USA.

Noter

1. Materiale til artiklen er blandt andet indsamlet gennem egne iagttagelser og informationer under besøg på IMEMO og ISKAN i april 1988 samt et interview med lederen af »Institut for Europæiske Studier«, V. V. Zhurkin i december 1989. Herudover indgår materiale indsamlet gennem besøg på Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und internationale Studien i Köln i marts 1989 og Radio Free Europe/Radio Libertys »Radio Liberty Research« RFE/RE i München i marts 1989.
2. Mikoyan var i en årrække politbureauemedlem og onkel til IMEMO's første leder Arsumanjan og forslagsstiller på den 20. partikongres i 1956 om oprettelse af IMEMO året efter.
3. Oplysningerne hidrører til dels fra egne besøg på IMEMO og ISKAN i april 1988, dels fra arkivmateriale (»Krasnyj Arkhiv«) fra Radio Free Europe/Radio Liberty Research erhvervet ved besøg i marts 1989 samt fra besøg hos Dr. Eberhard Schneider, Institut für ostwissenschaftli-

- che und internationale Studien i Köln i foråret 1989. I øvrigt kan henvises til CIA-kilder (LDA 88-13522/July 1988).
4. Det er generelt svært at vurdere Den internationale Kommissions arbejde og betydning, selv om der er forløbet godt 1 1/2 år siden dens oprettelse. Dette skyldes ikke mindst den kendsgerning, at der kun har været afholdt ganske få møder. Da Den internationale Kommission (som nævnt i vid udstrækning) benytter CK's Internationale Afdeling som sit eget sekretariat, må en eventuel kontakt til forskningsinstitutterne anskues herigennem.
 5. Dette offentliggøres blandt andet i Arbatov, (1974).
 6. Anatolij Gromyko, den ene af bogens forfattere, er i dag leder af Afrika-instituttet og i øvrigt søn af den mangeårige udenrigsminister Andrei Gromyko.
 7. Arbatov (oktober 1988). (Aleksy G. Arbatov er IMEMO's afdelingsleder for »Arms Control« og i øvrigt søn af ISKAN's leder G.A. Arbatov).
 8. Endvidere deltog Akhromeev (tidligere chef for Generalstaben – nu betragtet som Gorbatsjovs »pomoshchnik«/rådgiver i militære spørgsmål), Karpov (tidligere chefforhandler i Genève), Dobrynin (tidligere ambassadør i USA og leder af CK's Internationale Afdeling i de første Gorbatsjov-år) samt Falin (tidligere ambassadør i Bonn og nuværende leder af CK's Internationale Afdeling) i gruppen af »assistenter«/udenrigspolitiske eksperter. Alle oplysninger stammer fra samtale med Vitaliy V. Zhurkin, leder af Institut for Europæiske Studier, primo december 1989.

Litteratur

- Arbatov, Aleksy G. (1988). »Parity and Reasonable Sufficiency«, Moskva: *International Affairs*, oktober, pp. 75-87.
- Arbatov, Georgiy A. (1970). *Ideologicheskaja borba v sovremennykh mezhdunarodnykh otnoshenijakh*, Moskva: Politizdat. En næsten identisk engelsk udgave heraf i: Arbatov, G.A. (1973), *The War of Ideas in Contemporary International Relations*, Moskva: Progress Publishers.
- Arbatov, Georgiy A. (1974). »Nauchno-tekhnicheskaja revoljutsija i vneshnjaja politika SShA« (Den Videnskabelige Teknologiske Revolution og USA's Udenrigspolitik), i A. Gromyko og V. Zhurkin (eds.), *SShA: nauchno-tekhnicheskaja revoljutsija i tendencii vneshnej politiki* (Den Videnskabelige Teknologiske Revolution og Tendenser i USA's Udenrigspolitik), Moskva: Mezhdunarodnye Otnosheniya (International Relations).
- Associated Press (AP) (1988). »Two Soviet Officials Question Sending Soldiers to Afghanistan at National Party Conference«, *AP-meddelelse af Mark J. Porubcansky på Profile Information on Line Database*, 1. juli.
- Bartel, Heinrich (1988). »A.N. Jakowlew und die USA. Leitgedanken und Feindbilder eines Gorbatschow-Beraters«, *Berichte des Bundesinstituts für ostwissenschaftliche und Internationale Studien*, Köln, nr. 47.
- Checkel, Jeffrey (1987). »Academician Primakov on Capitalism«, *Radio Liberty Research/Research Note*, 20. oktober. Fra »Krasnyi Arkhiv« hos Radio Free Europe/Radio Liberty i München.
- Clarke, Douglas (1988). »The Soviet Military and the Changes in Moscow«, *Radio Free Europe Research - RAD BR/203*, 7. oktober.
- Cobb, Tyrus W. (1987). »National Security Perspectives of Soviet »Think Tanks««, *Problems of Communism*, vol. 6, pp. 51-59.
- Eran, Oded (1979). *The Mezhdunarodniki: An Assessment of Professional Expertise in the Soviet Foreign Policy*, Tel Aviv: Turtledowe Publishing.
- Fortescue, Stephen (1986). *The Communist Party and Soviet Science*, London/Hong Kong: The Macmillan Press Ltd.
- Griffiths, Franklyn (1984). »The Sources of American Conduct: Soviet Perspectives and Their Policy Implications«, *International Security*, vol. 9, no. 2, pp. 3-50.
- Gromyko, Anatolij og Vladimir Lomeijko (1984). *Novoe Myslenij Jaderiji Vek* (Ny Tænkning i Atomets Århundrede), Moskva: Mezhdunarodnye Otnosheniya (International Relations).

- che und internationale Studien i Köln i foråret 1989. I øvrigt kan henvises til CIA-kilder (LDA 88-13522/July 1988).
4. Det er generelt svært at vurdere Den internationale Kommissions arbejde og betydning, selv om der er forløbet godt 1 1/2 år siden dens oprettelse. Dette skyldes ikke mindst den kendsgerning, at der kun har været afholdt ganske få møder. Da Den internationale Kommission (som nævnt i vid udstrækning) benytter CK's Internationale Afdeling som sit eget sekretariat, må en eventuel kontakt til forskningsinstitutterne anskues herigennem.
 5. Dette offentliggøres blandt andet i Arbatov, (1974).
 6. Anatolij Gromyko, den ene af bogens forfattere, er i dag leder af Afrika-instituttet og i øvrigt søn af den mangeårige udenrigsminister Andrei Gromyko.
 7. Arbatov (oktober 1988). (Aleksy G. Arbatov er IMEMO's afdelingsleder for »Arms Control« og i øvrigt søn af ISKAN's leder G.A. Arbatov).
 8. Endvidere deltog Akhromeev (tidligere chef for Generalstaben – nu betragtet som Gorbatsjovs »pomoshchnik«/rådgiver i militære spørgsmål), Karpov (tidligere chefforhandler i Genève), Dobrynin (tidligere ambassadør i USA og leder af CK's Internationale Afdeling i de første Gorbatsjov-år) samt Falin (tidligere ambassadør i Bonn og nuværende leder af CK's Internationale Afdeling) i gruppen af »assistenter«/udenrigspolitiske eksperter. Alle oplysninger stammer fra samtale med Vitaliy V. Zhurkin, leder af Institut for Europæiske Studier, primo december 1989.

Litteratur

- Arbatov, Aleksy G. (1988). »Parity and Reasonable Sufficiency«, Moskva: *International Affairs*, oktober, pp. 75-87.
- Arbatov, Georgiy A. (1970). *Ideologicheskaja borba v sovremennykh mezhdunarodnykh otnoshenijakh*, Moskva: Politizdat. En næsten identisk engelsk udgave heraf i: Arbatov, G.A. (1973), *The War of Ideas in Contemporary International Relations*, Moskva: Progress Publishers.
- Arbatov, Georgiy A. (1974). »Nauchno-tekhnicheskaja revoljutsija i vneshnjaja politika SShA« (Den Videnskabelige Teknologiske Revolution og USA's Udenrigspolitik), i A. Gromyko og V. Zhurkin (eds.), *SShA: nauchno-tekhnicheskaja revoljutsija i tendencii vneshnej politiki* (Den Videnskabelige Teknologiske Revolution og Tendenser i USA's Udenrigspolitik), Moskva: Mezhdunarodnye Otnosheniya (International Relations).
- Associated Press (AP) (1988). »Two Soviet Officials Question Sending Soldiers to Afghanistan at National Party Conference«, *AP-meddelelse af Mark J. Porubcansky på Profile Information on Line Database*, 1. juli.
- Bartel, Heinrich (1988). »A.N. Jakowlew und die USA. Leitgedanken und Feindbilder eines Gorbatschow-Beraters«, *Berichte des Bundesinstituts für ostwissenschaftliche und Internationale Studien*, Köln, nr. 47.
- Checkel, Jeffrey (1987). »Academician Primakov on Capitalism«, *Radio Liberty Research/Research Note*, 20. oktober. Fra »Krasnyi Arkhiv« hos Radio Free Europe/Radio Liberty i München.
- Clarke, Douglas (1988). »The Soviet Military and the Changes in Moscow«, *Radio Free Europe Research - RAD BR/203*, 7. oktober.
- Cobb, Tyrus W. (1987). »National Security Perspectives of Soviet »Think Tanks««, *Problems of Communism*, vol. 6, pp. 51-59.
- Eran, Oded (1979). *The Mezhdunarodniki: An Assessment of Professional Expertise in the Soviet Foreign Policy*, Tel Aviv: Turtledove Publishing.
- Fortescue, Stephen (1986). *The Communist Party and Soviet Science*, London/Hong Kong: The Macmillan Press Ltd.
- Griffiths, Franklyn (1984). »The Sources of American Conduct: Soviet Perspectives and Their Policy Implications«, *International Security*, vol. 9, no. 2, pp. 3-50.
- Gromyko, Anatolij og Vladimir Lomeijko (1984). *Novoe Myslenij Jaderiji Vek* (Ny Tænkning i Atomets Århundrede), Moskva: Mezhdunarodnye Otnosheniya (International Relations).

- Hough, Jerry F. (1986). »The Foreign Policy Establishment«, pp. 141-158 i Erik P. Hoffmann og Robin F. Laird (eds.), *Soviet Foreign Policy in a Changing World*, New York: DeGruyter.
- Kitrinios, Robert W. (1984). »The CPSU Central Committee's International Department«, *Problems of Communism*, nr. 5.
- Kokoshin, A. (1988). »The Development of Military Affairs and Reduction of Armed Forces and Conventional Arms«, Moskva: *SShA: Ekonomika, Politika, Ideologija*, januar, pp. 20-32.
- »Krasnij Arkhiv« – »Det Røde Arkiv«. Diverse arkivmateriale fra Radio Free Europe/Radio Liberty i München erhvervet ved besøg i marts 1989.
- Lynch, Allen (1989). »Gorbachev's International Outlook: Intellectual Origins and Political Consequences«, New York: Occasional Paper Series of the Institute for East-West Security, no. 9.
- Mel'vil', Andrei og Alexander Nikitin (1989). »Sovjetiske eksperter om verdenspolitikken«, *SShA*, no. 6, pp. 3-17. Undersøgelsen er desuden kort refereret i »Mockovskie Novosti«'s engelske udgave *Moscow News* (1988). »Not Everyone Can Think Alike. Soviet Experts on the Future of Soviet-US Relations«, no. 32, p. 7.
- Meyer, Stephen (1988). »The Sources and Prospects of Gorbachev's New Political Thinking on Security«, *International Security*, vol. 13, no. 2, pp. 124-163.
- Primakov, Jergenyi (1987). »The New Philosophy of Foreign Policy«, *Pravda*, 9. juli 1987.
- Proektor, Daniel M. (1978). *Puti Jevropy* (Europas vej), Moskva: Znaniye.
- Proektor, Daniel M. (1988). »Europæiske sandheder«, *Ny Tid*, vol. 10. Moskva.
- Rahr, Alexander (1988). »Gorbachev's Personal Staff«, *Radio Liberty Research - RFE/RL*, 30. maj, *RL 216/88*.
- Rahr, Alexander (1989). »The Soviet Party Leadership. Politburo of the Central Committee of the CPSU«, *Radio Liberty: Report on the USSR*, 6. oktober, pp. 9-11.
- Ruble, Blair A. (1978). *Soviet Research Institutes Projects: Intermim Report (R-31-78)*, Washington D.C.: International Communication Agency – Office of Research.
- Ruble, Blair A. (1981). *Soviet Research Institutes Project. Volume I: The Policy Sciences*, Washington D.C.: International Communication Agency – Office of Research, pp. 367-422.
- Schneider, Eberhard (1987). *Die wichtigsten zentralen Westforschungsinstitute der UdSSR. Teil I: Leitungsfähigkeit, neues Denken und politischer Einfluss*, Berichte des Bundesinstituts für ostwissenschaftliche und internationale Studien, Köln, nr. 6.
- Schooler, Dean Jr. (1971). *Science, Scientists and Public Policy*, New York: The Macmillan Press.
- Snyder, Jack (1987/88). »The Gorbachev Revolution: A Warning of Soviet Expansionism?«, *International Security*, vol. 12, no. 3, pp. 93-131.
- Spaulding, Wallace (1986). »CPSU ID Staffing«, *Problems of Communism*, July/August, pp. 80-86.
- Summary of World Broadcast (1987). »Primakov on »Radical Qualitative Shift« in Soviet Foreign Policy«, *SWB SU/8618/A1/6-10*, 13. juli.
- Tatu, Michel (1989). »Gorbachev's Team. The Advisers«, *Profile Information on Line Database*, 7. oktober.
- Teague, Elizabeth (1989). »Soviet Theoreticians Debate. The Human Factor«, *Radio Liberty: Report on the USSR*, 25. august, pp. 10-12.
- Wolfe, Thomas W. (1975). »The SALT-Experience: It's Impact on US and Soviet Strategic Policy and Decisionmaking«, *Rand-Report R-1668-PR*, Santa Monica, California, september.
- Yasmann, Viktor (1989). »Quotas of Seats in Congress of People's Deputies for Public and Professional Organizations«, *Radio Liberty: Report on the USSR*, 27. januar, pp. 9-11.
- Zhurkin, VV., S.A. Karaganov og A.V. Kortunov. (1987). »O rasemnoj dostatocchnosti« (On a Reasonable Sufficiency), Moskva: *SShA: Ekonomika, Politika, Ideologija*, oktober, pp. 11-12.